

УДК 378.147.091.33-027.22:373.3

Інноваційні технології особистісно орієнтованого навчання учнів початкової школи

Юлія ДЕМЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, ORCID ID 0000-0002-2247-7470,

Олена НІКІТИНА,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, ORCID ID 0000-0003-1045-5300

У статті розглянуто основні положення Концепції Нової української школи з фахової підготовки вчителя. Особливу увагу зосереджено на технології критичного мислення та інформаційно-комунікативних технологіях, які є засобами реалізації концептуальних положень НУШ. Обґрунтовано важливість упровадження особистісно орієнтованого підходу до організації розвивального освітнього середовища в початковій школі.

Ключові слова: Нова українська школа, учні початкової школи, технологія, критичне мислення, особистісно орієнтований підхід, інформаційно-комунікативні технології.

Постановка проблеми. Головним чинником якісної початкової освіти визначено модернізацію підготовки педагогічних кадрів. У Концепції Нової української школи наголошено на вимогах до формування в учнів ґрунтовних знань, вироблення вмінь організувати творчу пізнавальну та практичну діяльність, розвитку творчих здібностей. Новий підхід до організації науково-методичного супроводу професійної діяльності вчителя зумовлює потребу в розвитку його освітнього потенціалу, визначенні змісту та структурних компонентів методичної роботи, застосуванні оптимальних форм організації викладацької діяльності. Сучасний учитель має бути готовим до врахування результатів дошкільної підготовки дитини, створення розвивального освітнього середовища та забезпечення всебічного розвитку учнів молодшого шкільного віку з упровадженням у практичну діяльність інноваційних технологій навчання.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. Концептуальні положення особистісно орієнтованого навчання обґрунтовано у працях В. В. Давидова, В. І. Слободчикова, І. С. Якиманської та ін. Питання особистісно орієнтованого навчання

в умовах оновлення змісту початкової освіти розкрито у дослідженнях Л. М. Фрідмана, А. В. Хуторського, І. С. Якиманської, І. Д. Беха, Д. Б. Богоявленської та ін. Новітні підходи до змісту компетентісно орієнтованої освіти розглядали О. Я. Савченко, О. В. Овчарук, О. І. Локшина, С. Ф. Клепко, Н. М. Бібік, Т. І. Левченко, О. І. Пометун, А. В. Хуторський, І. О. Зимня та ін. Проблема вдосконалення сучасного уроку та пошук шляхів підвищення його ефективності відображено в працях М. В. Богдановича, С. О. Скворцової, О. Я. Савченко та ін. Формування критичного мислення в контексті модернізації змісту освіти та впровадження сучасних освітніх технологій досліджували Дж. Браус, Д. Вуд, Г. Драйден, Дж. Воє, М. Ліпман, Р. Пауль, С. О. Терно, О. В. Тягло. Однак у сучасних умовах заслуговує на окрему увагу дослідників питання реалізації інноваційних технологій у початковій школі.

Мета статті – акцентувати увагу на основних ідеях Концепції Нової української школи та проаналізувати можливості впровадження в освітній процес сучасних технологій навчання учнів початкової школи для реалізації основоположних завдань НУШ.

Виклад основного матеріалу. Модернізація системи загальної середньої освіти України вимагає формування готовності майбутніх вчителів до фахової діяльності в особистісно орієнтованому середовищі закладу загальної середньої освіти. Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що позитивні зміни можливі за умов застосування на уроках педагогічних технологій та інновацій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками. Сучасні технології навчання зорієнтовано на індивідуалізацію, дистанційність і варіативність освітнього процесу, академічну мобільність учнів незалежно від віку та рівня освіти.

Проблему формування пізнавальних інтересів учнів в умовах особистісно орієнтованої моделі навчання розглядають у взаємозв'язку змістового, процесуального та мотиваційного складників навчання. За твердженням Н. Бібік, нові знання викликають нові інтереси, які сприяють розширенню уявлень і знань про узагальнені властивості предметів і явищ, поглиблюють процес пізнання, змінюють його, що позитивно позначається на навчальних досягненнях учнів [4, с. 81].

На думку Т. Левченко, гуманістичний підхід до проблеми навчання полягає не лише в оволодінні знаннями про світ, а й у засвоєнні його різноманітних способів пізнання, під час якого суб'єкт самостійно планує свою діяльність, обирає способи активного здійснення свого плану, а не лише орієнтується на результат діяльності. Знання втрачають цінність, якщо в процесі пізнання дитина не відчуває захоплення від виконуваної нею роботи. Сьогодні ідеї гуманізації освіти спрямовано на заміну традиційної моделі навчання особистісно зорієнтованою з елементами творчості. Тенденцією розвитку сучасної системи освіти є використання методів проектування й прогнозування, які дають змогу моделювати навчально-виховну діяльність учнів [8, с. 392–401].

Особистісно орієнтований підхід вважають найважливішим у методології психолого-педагогічної науки. Він передбачає створення навчально-виховного середовища та врахування своєрідної індивідуальності особистості в розвитку та саморозвитку. Важливим у цьому підході є визнання учня активним суб'єктом діяльності, а отже, це сприяє встановленню суб'єкт-суб'єктних взаємин. Академік І. Бех зазначає, що становлення, формування та розвиток особистості невіддільно пов'язані з особистісно орієнтованим підходом, завдяки якому можна суттєво гуманізувати виховний процес, наповнити його високими морально-духовними переживаннями, утвердити взаємини справедливості та поваги, максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її творчість, що забезпечує розвиток особистості. Особистісно орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня й учителя. Завдання вчителя – простежити динаміку розвитку учня, визначити особисті переваги в роботі з навчальним матеріалом, тобто пізнати особистість учня, розкрити та розвинути його індивідуальні творчі здібності [3, с. 5].

У науковій літературі поняття «творча діяльність молодших школярів» представлено як продуктивну форму діяльності учнів, спрямовану на здобуття творчого досвіду пізнання для створення, перетворення, використання об'єктів матеріальної й духовної культури в процесі власної навчальної діяльності у співпраці з учителем. На думку психолога Д. Богоявленської, у початковій школі варто обстоювати не так розвиток творчих здібностей дітей, як формування творчої особистості. Саме творчість дає змогу стимулювати навчально-пізнавальний

процес, активізувати пізнавальну діяльність і формувати індивідуальність дитини. Психолог стверджує, що можливості учня – це відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язаних з інтелектом й умовами розвитку. Формування й вияв цих якостей відбувається у творчій діяльності особистості та її взаємодії з довкіллям [11, с. 54–56].

В умовах реформування української школи для вчителя важливо розуміти потребу в розвитку особистості, здатної знаходити інформацію, критично її сприймати та обробляти, а також створювати власні неповторні ідеї та втілювати їх у життя. Важливим напрямом у розв'язанні цієї проблеми є впровадження в практику роботи школи сучасних освітніх технологій, зокрема *технології критичного мислення*. Очевидно, що в сучасній початковій школі потрібно організовувати повноцінну ефективну розумову працю учнів на всіх уроках, сприяти постійному розумовому розвитку дитини, створювати умови для реалізації розумових творчих сил для здобуття нових знань і вироблення вмінь мислити нестандартно, критично, творчо.

Розвиток критичного мислення є одним з наскрізних завдань освітнього процесу, про що зазначено в Концепції Нової української школи, оскільки критичне мислення невіддільно пов'язано з творчим. Термін «*критичне мислення*» вжито в працях психологів Ж. Піаже, Дж. Брунера, Л. Виготського. У професійному мовленні педагогів-практиків його використовують недавно. В Україні вперше проблему розвитку критичного мислення порушив харківський дослідник О. Тягло, який назвав критичне мислення сучасним розділом «науки мислити». Його не можна вважати специфічним різновидом рефлексії, що спирається на елементарну логіку й, імовірно, на відповідні конкретні науки [6, с. 24–26].

У наукових джерелах представлено різноманітні визначення цього поняття. На думку Д. Клусгера, критичне мислення – це мислення самостійне, інформативне, воно постає з формування запитання, вимагає переконливої аргументації, є соціальним мисленням [7]. Дослідники Дж. Браус і Д. Вуд називають критичне мислення розумним рефлексивним мисленням, сфокусованим на розв'язанні обраної проблеми. Науковці рекомендують виробляти в учнів конкретні навички критичного мислення для того, щоб вихованці могли усвідомлювати зміст проблеми й знаходити шляхи її розв'язання. Критичне мислення сприяє формулюванню нових ідей для виконання навчального завдання [1, с. 57].

Критичність мислення виявляється в здатності людини не потрапляти під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати переваги й недоліки явищ чи фактів, виявляти їхню істинність і хибність. Людина з критичним розумом вимогливо ставиться до своїх думок, ретельно перевіряє свої рішення, вважає на всі аргументи, виявляючи самокритичне ставлення до своїх дій. Критичність мислення значною мірою

залежить від життєвого досвіду людини, багатства та глибини її знань.

Як відомо, такий тип мислення необхідний для розв'язання неординарних практичних завдань. За умови, якщо в діяльності особистості виникають реальні проблеми, які не можна розв'язати завдяки здобутим знанням і умінням, залучають технології, стратегії і техніки критичного мислення. Це відбувається під час пошуку відповіді на проблемну задачу, у процесі формулювання висновків, оцінювання та прийняття рішень. Дослідник С. Терно розробив теорію розвитку критичного мислення в навчально-виховному процесі школи. За твердженням ученого, критичне мислення є науковим типом мислення, що використовують для розв'язання неординарних практичних задач, воно охоплює загальне й предметне мислення, характеризується усвідомленістю, самостійністю, рефлексивністю, цілеспрямованістю, обґрунтованістю, контролюваністю та самоорганізованістю. Педагог зазначає, що розвиток критичного мислення відбувається завдяки дослідній роботі в класі, а залучення учнів до наукового пошуку дає змогу виробити в них навички критичного мислення [13, с. 31].

На думку Г. Драйдена та Дж. Вое, в організації шкільної освіти важливо передбачати формування вмінь школярів вчитися й мислити. Науковці вважають критичне мислення складним процесом, елементами якого є сприйняття інформації, її критичне осмислення й прийняття рішення. У сучасному світі, де кожна людина повинна бути менеджером для себе, на всіх щаблях навчання, від дошкільних установ до передових бізнес-шкіл, важливо організувати тренінги з вироблення практичних життєвих навичок: творчий підхід до розв'язання проблем, критичне мислення, навички лідерства, глобальне бачення, участь у визначенні майбутньої долі суспільства й здатність планувати своє життя в мінливих суспільних умовах [5, с. 328–329].

За твердженнями М. Ліпмана, критичне мислення – це кваліфіковане, відповідальне мислення, що дає змогу формулювати правильні судження, оскільки має власну систему критеріїв, самовдосконалювати та враховувати контекст. Учений започаткував практику навчання критичного мислення, обстоюючи ідею, що демократичне суспільство потребує розумних громадян. Учений розробив програму «Філософія для дітей», за якою учні навчалися мислити з початкових класів і до закінчення школи [2, с. 14–15].

На переконання Р. Пауля, навички критичного мислення стануть запорукою успіху в інформаційному суспільстві. Вчений стверджує, що сучасний світ потребує постійного вдосконалення навичок мислення. Це є нагальною методичною проблемою сучасної освіти [10, с. 122].

Технологія розвитку критичного мислення пропонує набір конкретних методичних прийомів, які застосовують на всіх рівнях освіти, у різних предметних галузях, видах та формах роботи. Базова

техніка формування критичного мислення охоплює три етапи: виклик, осмислення та рефлексія. Стратегічними прийомами критичного мислення є: «Знаю-хочу знати-взнав», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Групування», «Кубування», «Асоціативний куш», «Кластер», «Кошик ідей», «Брейн-інстормінг», «Fishbone», «Сенкан», «Есе» тощо.

Здобуття знань і формування практичних навичок є складною навчально-пізнавальною діяльністю дітей під керівництвом учителя. Важливими стимулами цієї діяльності вважаємо бажання вчитися. Позитивна мотивація й усвідомлення мети навчання сприяють активізації навчальної діяльності учнів. Вони невіддільно пов'язані з усією системою навчально-виховної роботи школи й реалізуються передусім на уроці [12, с. 452–453]. На жаль, останнім часом у шкільній освіті спостерігається тенденція зниження зацікавленості дітей у навчанні. Вважаємо, що це спричинено інформативністю предметів і дефіцитом часу, відведеним на їх вивчення. З огляду на це, постає потреба в упровадженні ефективних освітніх технологій, що забезпечать розуміння й засвоєння значного обсягу інформації без втрати інтересу до предмету.

У Концепції Нової української школи зазначено, що шкільна освіта має ґрунтуватись на нових інформаційно-комунікаційних технологіях та нових освітніх моделях, які дадуть змогу підвищити рівень ефективності освітньої реформи. У сучасній школі застосування *інформаційно-комунікаційних технологій* (ІКТ) приділяють усе більшу увагу. Основною перевагою цих технологій є унаочнення навчального матеріалу, оскільки значний обсяг інформації можна засвоїти завдяки зоровій пам'яті. Інформаційні технології допомагають зробити процес навчання творчим і зорієнтованим на учня.

Використання ІКТ на уроках у сучасній початковій школі забезпечує цікавість, яскравість, захопливість процесу навчання з огляду на багатства мультимедійних можливостей; сприяє розв'язанню проблеми унаочнення навчання; дозволяє розширити можливості візуалізації навчального матеріалу, з огляду на те, що він стає більш зрозумілим і доступним для школярів. Загальновідомо: учні виявляють значний інтерес до теми, якщо в процесі пояснення нового матеріалу застосовувати презентації. Навіть досить пасивні учні починають працювати з бажанням.

Уроки із застосуванням комп'ютерних технологій не тільки поживають навчальний процес, а й підвищують мотивацію до навчання. Основна освітня цінність інформаційних технологій полягає в тому, що вони дозволяють створити розвивальне освітнє середовище з необмеженими можливостями. Інформаційні комп'ютерні технології порівняно з традиційними мають значні переваги. Окрім можливості ілюстративно, наочно репрезентувати матеріал, ефективно перевіряти знання, вони дають змогу створити умови для впровадження різноманітних організаційних форм пізнавальної діяльності учнів й методичних прийомів у роботі вчителя.

Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорові діти, мотивовані на успішне навчання й дослідницьке ставлення до життя. Це учні, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей. На нашу думку, упровадження інноваційних технологій навчання є одним із засобів реалізації визначальних позицій Концепції Нової української школи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Успіх реалізації основних завдань, які поставлено перед початковою ланкою, залежить від умінь вчителя впроваджувати сучасні освітні технології на практиці, однак ці технології не можуть повністю замінити традиційну методику викладання, їх потрібно розглядати лише одним із складників освітньої системи. Педагогічні технології охоплюють сукупність методів, методичних прийомів, форм організації навчальної діяльності, що ґрунтуються на теорії навчання й забезпечують плановані результати. Педагогу досить складно подолати сформовані роками стереотипи проведення уроку, проте сучасна система освіти дає змогу вчителю обрати з-поміж багатьох інноваційних методик найбільш прийнятну для себе, по-новому оцінити власний досвід роботи. Саме сьогодні для успішного проведення сучасного уроку важливо осмислити свою позицію, зрозуміти, навіщо і для чого потрібні зміни, насамперед внутрішньо змінитися самому педагогу.

Подальші розвідки буде спрямовано на вивчення можливостей розвитку мислення учнів засобами інноваційних технологій на різних уроках у початковій школі та вивчення проблеми методичного супроводу освітніх технологій у навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Environmental education in the school by Judy A. Braus, David Wood. *Creating a Program that Works!* Peace Corps Information Collection and Exchange. August 1993 M0044. 514 p.
2. Lipman M. The reflective model of educational practice. *Thinking in Education*. Cambridge, 1991. P. 7–25.
3. Бех І. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини. *Початкова школа*, 2001. №2. С. 3–7.
4. Бібік Н. М. Засоби формування пізнавальних інтересів молодших школярів (досвід експериментального дослідження). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. №4. 2003. С. 81–88.
5. Драйден Г., Вое Дж. Революція в обучении. Научит мир учиться по-новому. М.: ПАРВИНЭ, 2003. 368 с.
6. Критичне мислення: навчальний посібник. Харків: Видавнича група «Основа»: «Триада +», 2008. 192 с.
7. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів. К.: Плеяда, 2006. 220 с.
8. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. Монографія. Вінниця: «Нова Книга», 2002. 512 с.
9. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «ВД «Плеяди», 2017. 206 с.
10. Пауль Р. У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстроменяющемся мире. Center for Critical Thinking and Moral Critique Sonoma State University, 1990. 575 p.
11. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посіб. К.: ІСДОУ, 1994. 112 с.
12. Сухомлинский В. А. Учить учиться. *Изб. произв. В 5 т.* Т. 5. К.: Рад. шк., 1980. С. 450–460.
13. Терно С. О. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*. 2012. №7–8. С. 27–39.

References

1. Environmental education in the school by Judy A. Braus, D. Wood / *Creating a Program that Works!*. Peace Corps Information Collection and Exchange M0044. 514 p.
2. Lipman M. The reflective model of educational practice [Thinking in Education]. Cambridge. 1993, August. P. 7–25.
3. Bekh I. Invarianty osobystisno oriientovanoho pidkhodu do vykhovannia dytyny [Invalents of a personally oriented approach to the upbringing of a child]. K.: Pochatkova shkola. 2001. 2. P. 3–7.
4. Bibik N. M. Zasoby formuvannia piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv (dosvid eksperymentalnoho doslidzhennia) [Means of formation of cognitive interests of junior pupils (experience of experimental research)]. K.: Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly. 2003, 4. P. 81–88.
5. Draidn H., Voe Dzh. Revoliutsiia v obuchenii. Nauchyt myr uchytisia po novomu [Revolution in learning. To teach the world to learn in a new way]. M.: PARVYNE. 2003. 368 p.
6. Krytychne myslennia: navchalnyi posibnyk [Critical Thinking: Textbook]. Kharkiv: Publishing group «Osnova»: «Triada +». 2008. 192 p.
7. Krouford A. Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technology for the Development of Students' Critical Thinking]. K.: Pleiada. 2006. 220 p.
8. Levchenko T. I. Rozvytok osvity ta osobystosti v ryznykh pedahohichnykh systemakh [Development of education and personality in various pedagogical systems]. Vinnytsia: «Nova Knyha». 2002. 512 p.
9. Nova ukrainska shkola: poradyk dlia vchytelia. Pidzah. red. Bibik N. M. [New Ukrainian School: Teacher Advisor]. K.: TOV «Vydavnychi dim «Pleiady». 2017. 206 p.
10. Paul R. U. Krytycheskoe mishlenie: Chto neobkhodimo kazhdomu dlia vizhyvaniia v bistromeniiaushchemsia myre [Critical thinking: What everyone needs to survive in a rapidly changing world]. Center for Critical Thinking and Moral Critique Sonoma State University. 1990. 575 p.
11. Sysoieva S. O. Osnovy pedahohichnoi tvorchosti vchytelia. Navch. Posib [Basis of Teacher's Creative Work]. K.: ISDOU. 1994. 112 p.
12. Sukhomlynskyi V. A. Uchytuchytisia [Learning to learn]. K.: Radianska shkola. 1980, V. 5. P. 450–460.
13. Terno S. O. Svit krytychnoho myslennia: obraz ta mimikriia [The World of Critical Thinking: Image and Mimicry]. Istoriia v suchasni shkoli. 2012. 7–8. P. 27–39.

Yu. DEMCHENKO, O. NIKITINA

Innovation technologies of personality-oriented teaching of elementary school students

The article focuses on the key positions of the Concept of the New Ukrainian School for the professional training of the teacher. Special attention is paid to the technology of critical thinking and information and communication technologies as one of the means of implementing the conceptual provisions of Nursing. The importance of implementing a personally oriented approach to organizing a developing educational environment in elementary school is substantiated. The main vectors of reforming general secondary education today are the preservation of the values of childhood, the need for humanization of education, the implementation of a personal approach, the development of students' abilities, the creation of a teaching and subject environment. The Concept of the New Ukrainian School preserves the requirement to form students not only sound knowledge, but also methods of creative cognitive and practical activity, development of creative abilities, preparation for active practical activity.

The development of critical thinking is one of the most advanced tasks of the educational process, as stated in the Concept of a New Ukrainian School. Critical thinking can not be separated from the creative. System work of the teacher on the development of creative thinking of students using this technology stimulates them to active independent activity, urges to think critically, use the acquired knowledge to solve the tasks. It is the elementary school that forms the basis of the formation of critical thinking as a priority area for the development of high-quality education in the New Ukrainian school.

The computer technology at the lesson can not only enliven the learning process, but also increase the motivation of learning. The main educational value of information technology is that they allow creating an educational environment with unlimited possibilities.

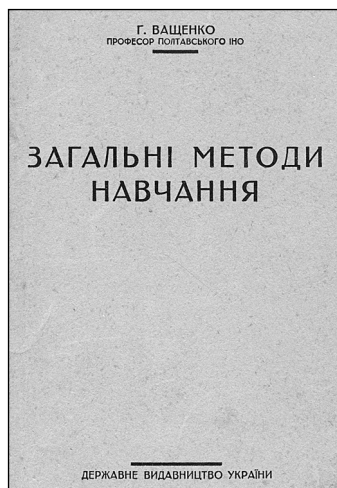
Keywords: New Ukrainian School, pupils of primary school, technology, critical thinking, person-oriented approach, information and communication technologies

ПЕДАГОГІЧНИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНИ ІНФОРМУЄ

Ведучий рубрики Олександр МІХНО

❧ Події ❧ Травень

90 років від виходу підручника Григорія Ващенко «Загальні методи навчання» (1929)

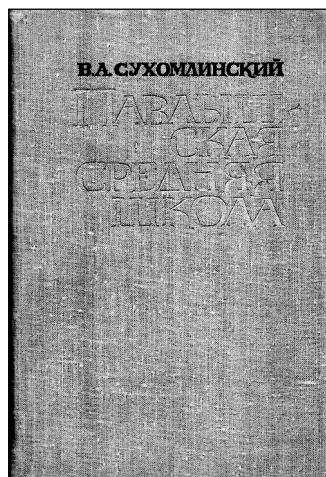
90 років тому в Харкові, в Державному видавництві України, видано підручник «Загальні методи навчання». Його автором є Григорій Ващенко (1878–1967), український педагог та науковець. Основу підручника становить курс лекцій, які читав автор у Полтавському Інституті народної освіти.

Кілька конкретних порад з підручника.

«Коли ми хочемо, щоб наша молодь, закінчуючи загальноосвітню школу, мала більш-менш окреслений світогляд, доцільно ввести в навчальний план школи хоч елементи філософії». У навчальних планах загальноосвітньої школи помітне місце має поєднати рідна мова як «один з найдорожчих скарбів народу». «Сучасні складні обставини життя українського народу, – пише вчений, – вимагають... від пересічного українця високої національної свідомості, знання історії свого народу, його традицій, його досягнень в галузі духовної і матеріальної культури, літератури, мистецтва й техніки».

З Прикінцевого слова: «У педагогічній практиці у [«чистій»] формі методи застосовують дуже рідко... Тут майже не трапляється чистої лекції, чистої бесіди і рідко трапляється чиста евристика... Причому, в «проекті» можуть входити бесіда вчителя, екскурсія, дослідження учнів, читання, евристика тощо»

50 років від виходу книги В. Сухомлинського «Павлиська середня школа» (1969)

50 років тому (1969) побачила світ одна з найвідоміших книг Василя Сухомлинського – «Павлиська середня школа».

Книга є узагальненням досвіду навчально-виховної роботи сільської школи; у ній автор розповідає про створення авторської, самобутньої системи гармонійного виховання школярів у Павлиській школі.

Особливістю художнього оформлення книги є наявність 34 фото: навчально-виховного процесу, фотопортрет В. Сухомлинського. Автор художнього оформлення – Ю. Жигалов, фото – В. Руденко

Продовження на с. 78